

УДК 373.2.015.31:33 (045)

АМАТЬЄВА Олена Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичної психології, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», Україна;

ІВАНЧУК Сабіна Айдинівна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

МОДЕЛЬ ВИХОВАННЯ ОСНОВ КУЛЬТУРИ СПОЖИВАННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** Розкрито актуальну проблему дошкільної освіти – виховання основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку. Запропоновано модель виховання основ культури споживання в дітей дошкільного віку, що містить мету, етапи виховання феномена, що досліджується (інформаційно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивно-презентаційний), критерії та показники. Визначено педагогічні умови виховання основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку, представлено форми і методи їх реалізації.*

***Ключові слова:** діти дошкільного віку; економічне виховання; основи культури споживання; модель; педагогічні умови; предметно-розвивальне середовище; концепція сталого розвитку; технологія емпайрменту.*

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні процеси пов'язані зі входженням України до європейського простору й зорієнтовані на зміну якості життя кожного громадянина країни. Державна політика гарантує суспільству ефективне функціонування правового поля, зокрема реалізацію й усвідомлення споживчих прав як одного з показників якості життя людини. У зв'язку з цим набуває актуальності завдання розвитку споживчої освіти на всіх ланках освітнього процесу. Особливої уваги потребує виховання основ культури споживання в дітей дошкільного віку, а також раціонального економічного мислення і раціональної економічної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування споживчої культури досліджено в сучасному науковому просторі в різних аспектах: з'ясовано сутність феномена «культура споживання» у контексті споживчої поведінки (Н. Домбровська, Т. Кармазіна, В. Комаровська, А. Костіна, Г. Ложкін, Г. Марушевська, М. Мاستинець, І. Набрusco, Ю. Пачковський, О. Підлужна, Р. Савчинський та ін.), схарактеризовано особливості формування споживчої культури студентської молоді (С. Вегер, Г. Сорокін та ін.), зміст економічного виховання й формування споживчих знань у школярів (О. Гриценчук, Ю. Моргун, О. Овчарук, В. Уткіна та ін.) і дітей дошкільного віку (О. Галахова, Т. Галговська, Л. Галкіна, В. Гербова, Н. Грама, Г. Григоренко, Р. Жадан, Н. Кривошея, Є. Курак, Ю. Лелюк, Л. Лохвицька, Н. Побірченко, А. Сазонова, І. Сасова, А. Смоленцева, Г. Шатова та ін.), підготовка майбутніх педагогів до виховання культури споживання (Н. Вовк, А. Крулехт, Н. Слюсаренко, З. Філончук та ін.).

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової та методичної літератури доводить необхідність: уточнення сутності понять «економічне виховання дітей старшого дошкільного віку», «основи культури споживання»; визначення сутності і структури феномена «вихованість основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку»; обґрунтування педагогічних умов,

виявлення структурних компонентів та критеріїв вихованості основ культури споживання з відповідними показниками; визначення рівнів вихованості основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку; розроблення моделі виховання в дітей старшого дошкільного віку основ культури споживання.

Мета стаття – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови виховання основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку.

Викладення основного матеріалу дослідження. На необхідність економічного виховання дітей дошкільного віку вказували як класики педагогіки (Я. Коменський, Д. Локк, А. Макаренко, Й. Песталоцці, С. Русова, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), так і сучасні вчені (А. Богуш, Н. Грама, Н. Кривошея, Н. Мироманова, А. Сазонова, М. Стельмашук, О. Щедрина та ін.), зокрема, культури споживання (Г. Григоренко, Р. Жадан).

Проведений аналіз наукових досліджень (Н. Беляєва, Н. Грама, Г. Григоренко, Р. Жадан, Н. Кривошея, Ю. Лелюк, А. Сазонова) дає можливість розглядати поняття «економічне виховання дітей старшого дошкільного віку» як цілісний педагогічний процес, що спрямований на засвоєння ними елементарних економічних знань, набуття власного первинного економічного досвіду, розвиток ціннісного ставлення до праці, формування моральних якостей (працелюбність, відповідальність, ощадливість, дисциплінованість), що сприяє розвитку особистості [1; 2; 3; 4; 5].

Поняття «культура споживання» розуміємо як визначений рівень прагнення особистості до об'єктивного і раціонального використання суспільного (сукупного) продукту (товарів, послуг) з метою задоволення матеріальних і духовних потреб.

На основі аналізу науково-теоретичної літератури з означених питань і отриманих під час констатувального етапу експерименту результатів розроблено модель виховання основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку, яка охоплює етапи (інформаційно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивно-презентаційний), організаційні види діяльності учасників освітнього процесу і педагогічні умови.

Метою **інформаційно-мотиваційного етапу** було формування потреби культурного споживання в дітей і вихователів, формування досвіду дій у дітей у різних ситуаціях споживання (досвід діяльності надавав внутрішню мотивацію особистості), ефективної інформаційної підготовки вихователів до участі в експерименті, створення сучасної інформаційної бази виховання основ культури споживання в дітей. На цьому етапі використано такі форми роботи: тематична мотиваційна гра; життєві спостереження; вправи зі стартовим текстом; індивідуальні пошукові проекти «Якими послугами користується моя родина»; зустрічі у «Клубі дельфінів»; перегляд мультимедійного контенту. На інформативно-мотиваційному етапі реалізувалася така педагогічна умова, як озброєння дітей системою елементарних знань з основ економіки і культури споживання.

Когнітивний етап розробленої моделі передбачав стимулювання відповідної емоційної зацікавленості дітей у культурному споживанні, практичне опанування знань з економіки, відпрацювання на цій основі програм розвитку. Цей етап передбачав таке організаційно-педагогічне забезпечення: проекти; ситуації-дії; проблемні ситуації; інтегровані заняття; заняття з художньо-продуктивної діяльності «Динамічний колаж»; тренінги «Я – маленький споживач»; дидактичні ігри; ігри-ситуації. На цьому етапі була реалізована така педагогічна умова як взаємодія закладу дошкільної освіти і сім'ї у вихованні основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку.

Діяльнісний етап зазначеної моделі зорієнтовано на забезпечення системи самостійної діяльності вихованців у створенні продуктів емпайерменту, стимулювання батьків і дітей до взаємодії, використання набутих сімейних знань у взаємодії з закладами дошкільної освіти. Передбачено таке організаційно-педагогічне забезпечення: ігрові

вправи; пролонгований проект «Школа споживача»; бесіди-уточнення; ігри-діалоги; діяльність у мобільному розвивальному середовищі «Парк професій»; тривалий ігровий проект «Парк професій»; перегляд мультимедійного контенту; режисерські ігри; ярмарок досягнень. На діяльнісному етапі реалізувалася така педагогічна умова, як занурення дітей в активну культурно-споживчу діяльність в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї.

Метою **рефлексивно-презентаційного** етапу було стимулювання дітей до афішування та презентації власних досягнень, формування їхньої самооцінки і взаємооцінки. Форми впливу на дітей були такими: ситуації-провокації; тематичні дні; міні-музей; прес-конференції. На цьому етапі було реалізовано всі три умови: озброєння дітей системою елементарних знань з основ економіки і культури споживання; взаємодія закладу дошкільної освіти і сім'ї у вихованні основ культури споживання у дітей старшого дошкільного віку; занурення дітей в активну культурно-споживчу діяльність в умовах закладів дошкільної освіти і сім'ї.

Реалізацію **інформаційно-мотиваційного етапу роботи з дітьми** розпочато з заходів, які сприяли внутрішній мотивації та формуванню потреби культурного споживання та первинного споживчого досвіду – фонду «Хочу». Педагогічна умова – озброєння дітей системою елементарних знань з основ економіки і культури споживання – комплексно впливала на зміст усієї роботи. Інформаційно-психологічне забезпечення цього етапу передбачало, крім суто інформаційного, включення емоційного компонента для формування усвідомленої потреби володіти культурою споживання. Реалізація цієї умови відбувалася різноманітними формами і методами. Провідною для цієї умови було визначено взаємодію дитини і дорослого. Застосовувалися також бесіди, спостереження, екскурсії, елементарні досліди, читання художніх творів, перегляд відеофільмів, мультфільмів, проблемні ситуації. Відповідно до обраної теми економічного спрямування для дітей визначено певні «джерела» знань і «місце» їх застосування (де це стане в нагоді). Також уважали важливим створювати тотожні життєвим умови для реалізації отриманих знань у спеціальних ігрових ситуаціях (ситуаціях-провокаціях), з яких місце ситуації, притаманні їй умови, необхідні предмети допомагали відтворювати знання в режимі тренувань.

Отже, предметно-розвивальне середовище було спеціальним центром для діяльності, мета якого – створення ситуації вибору, сприяння виникненню задумів і прагнення до вправління в знайомих діях. До його складу входили різноманітні іграшки, ігрові атрибути з економічної тематики, зменшені предметні зразки об'єктів уявного світу (макети, копії, моделі). Певне значення для розгортання діяльності мало використання предметів-замінників, які сприяли розвитку уяви дітей, допомагали розширювати предметне поле діяльності, тим самим забезпечуючи умови оволодіння дітьми споживчими знаннями.

У предметно-розвивальному середовищі не розміщували одночасно весь наявний матеріал, велику кількість макетів, предметів, що виготовили педагоги, вводили їх поступово. Це сприяло невимушеному включенню оновленого матеріалу до вільної самостійної діяльності дітей (Л. Славіна). Предметно-розвивальний простір був не лише тлом для вправління дітей, але й стимулом до занурення дітей в активну культурно-споживчу діяльність в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї.

Послідовне збагачення предметно-розвивального середовища відбувалося завдяки співпраці з батьками. Батьки здійснювали добір іграшок, атрибутів, костюмів, обговорювали, як їх розмістити, з яких матеріалів виготовити нескладні макети та атрибути. Усе відбувалося за активної участі дітей (Р. Миронова). Це сприяло підвищенню інтересу дітей до споживання у вигляді гри, цінуванню ігрового матеріалу, накопиченню досвіду створення власного «споживчого осередку». Аналіз теоретичних праць і результатів експериментальних досліджень дозволив виокремити чинники, що

сприяють продуктивності означеної педагогічної умови. Серед них: різноманітність іграшок, атрибутів та ігрових матеріалів; їх відповідність віковій групі; зручне розташування без скупчення; наявність атрибутів та ігрових матеріалів, що застосовуються під час організованої вихователем діяльності; гнучкість і мобільність ігрового простору. Робота з дітьми спрямовувалася на зацікавлення їх тематикою культури споживання, моніторинг рівня знань, активізацію й мотивацію їх до участі в пошуковій діяльності. Okремо проводили роботу з зацікавлення дітей подіями навколишнього світу й акцентували на споживчих явищах. Крім цього, організація роботи передбачала пояснення залежності між задоволенням власних потреб і потреб родини, окремі завдання й вправи для розуміння необхідності праці дорослих та її результатів. Кожна з форм роботи передбачала включення дітей різних рівнів вихованості основ культури споживання. Наводимо приклади окремих із них.

«Занурення в тему» – форма спільної діяльності дітей і дорослого, яка заохочує дітей до спостережень за споживчими явищами і формує активне пізнання довкілля. Цей вид роботи відбувався за такою структурою: оголошення теми, визначення досвіду дітей із теми; окреслення «глибини» занурення; спільне складання плану самостійного пошуку інформації; презентацію результатів; складання висновків для практики. Така форма роботи тривала кілька днів і передбачала мотиваційну гру в межах – «Занурення в тему».

Для формування зацікавленості дітей довколишнім життям і споживчими явищами використано життєві спостереження як форму роботи в повсякденні.

Організація роботи **на когнітивному етапі** реалізації моделі виховання основ культури споживання передбачала формування фонду «Можу»: розуміння змісту елементарних споживчих понять, усвідомлення зв'язків між задоволенням потреб людини і наявністю відповідних товарів як результату праці людей різних професій. Системним вектором цієї роботи стала педагогічна умова: взаємодія закладу дошкільної освіти і сім'ї у вихованні основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку. Успішність реалізації означених вимог залежала від форм роботи, які обиралися в цих закладах для побудови педагогічної взаємодії з сім'ями вихованців: спільні інформаційні повідомлення, батьківські збори з виступами батьків, залучення батьків до проведення консультацій іншим родинам, улаштування сімейних тематичних виставок, диспути, проведення спільних свят, вечори питань і відповідей, «дні відкритих дверей», усні журнали, спільні перегляди фільмів на педагогічну тематику. Використано такі форми взаємодії: створення вихователями тематичних книжок за певними темами для кожної родини і виготовлення «експрес-довідничків». Батьки і педагоги розміщували в таких довідничках актуальні матеріали з питань виховання основ культури споживання, таблиці для порівняння набуття дитиною певних знань і вмінь дитини, двосторонні практичні рекомендації для дорослих.

Форма роботи «батьківські вітальні» була впроваджена за рекомендаціями О. Рудик. Особливості організації батьківських віталень були формою пізнавального дозвілля, на яке запрошували батьків і педагогів. Вітальні проводили в невимушеній обстановці, у затишних умовах музичної зали [6].

Ефективною формою взаємодії закладу дошкільної освіти і батьків став брифінг [7]. Такі зустрічі стисло розкривали зміст актуальної для батьків інформації з питань власної культури споживання й виховання основ культури споживання в дітей. Її проводив вихователь-методист, який заздалегідь готувався до відповідей на запитання за темою.

У реалізації умови взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї у вихованні основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку були застосовані форми, що запропоновані авторами В. Лесик, О. Тесленко. Серед них: 1) адаптований варіант акції «Батьківське віконечко», метою якого було активізувати батьків до створення стендової інформації; 2) «Кишенькова бібліотека» як спосіб спільної підготовки інформації для

батьків у письмовому вигляді; 3) «День батьківського самоврядування» як спосіб занурення батьків у атмосферу внутрішнього життя дошкільного закладу [8].

Серед нетрадиційних форм і способів взаємодії дошкільного закладу з сім'єю автори пропонували: проекти з виготовлення батьками фото-презентацій і фото-колажів про власну дитину; підготовку інформації з досвіду сімейного виховання в письмовому вигляді разом із дітьми, підготовка матеріалів для обговорення актуальних питань взаємодії з дітьми в межах «Дискусійної трибуни», проекти спільної діяльності з виготовлення міні-буклетів для батьків із рекомендаціями щодо виховання дітей [8].

Для взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї у вихованні основ культури споживання застосовували мультимедіа-технології та ресурси соціальних мереж. Упровадження таких ресурсів викликало зацікавленість батьків. Активно застосовувалися відеопрезентації для розкриття теоретичних питань, підсумків спільної діяльності, ходу й презентації прикладної діяльності [9]. Для стимулювання взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї з метою підвищення ефективності у вихованні основ культури споживання сприяли такі прийоми, як-от: включення учасників (педагогів, батьків, дітей) до спільної діяльності; підтримка активності у проектах; заохочення до ініціативних дій партнерів, непряма допомога у процесі реалізації спільної діяльності.

Означені форми включення батьків до безпосередньої навчально-виховної роботи закладу дошкільної освіти надали батькам можливість розширення власного споживчого досвіду. Залучення батьків до спільної освітньої роботи здійснювалося в межах функціонування батьківського клубу «Культурний споживач змалку», у якому відбувався пошук і добір інформації для спільної роботи, адаптація її до наявних умов практики й оновлення особистого батьківського досвіду. Батьки свідомо брали участь у роботі клубу, отримували необхідну для них теоретичну, практичну інформацію і знаходилися в інформаційному полі проблеми щодо виховання основ культури споживання в дітей.

Серед активних форм роботи клубу «Культурний споживач змалку» застосовувалися проблемні лекції, інтерактивні тренінги «Школа споживання», ситуації аналізу життєвого досвіду, різноманітні ігри (ділові, рольові), розв'язання проблемних ситуацій. Також виховання основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку організували у структурно-тематичній інтерпретації забезпечення освітнього процесу. Було застосовано дидактичний матеріал, що закріплений концепцією сталого розвитку: спільні проекти, інтегровані заняття, Динамічний колаж, проблемні ситуації, тренінги, ігри «Хвилинка заощадливості».

Розкриємо зміст організації спільного проекту на прикладі реалізації одного з них – «Телепередача «Кращі іграшки світу». Зміст означеного проекту розроблено з урахуванням праць Н. Гавриш, Г. Григоренко, Л. Діденко, А. Довбні, Р. Жадан, М. Савченко. З метою усвідомлення дітьми залежності між задоволенням своїх потреб і потреб сім'ї та працею батьків, а також задля кращого засвоєння інформації з теми «Послуги» педагоги створювали проблемні ситуації. Дітям пропонувалося самостійно знайти розв'язання проблеми; розробити відповідний план дій; виступити в ролі організатора бюро послуг; улаштувати обмін послугами для дітей.

Діяльнісний етап моделі передбачав занурення дітей в активну культурно-споживчу діяльність в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї. Також діяльнісний етап сприяв організації умов для виявлення навичок бережливості й економності дітей старшого дошкільного віку. Ефективність такого занурення полягала у формуванні почуття впевненості дітей у власних зусиллях, формуванні емоційно-ціннісного ставлення до себе, а головне – вихованні основ культури споживання на діяльнісному рівні.

Однією з нетрадиційних форм роботи, які застосовувалися для реалізації завдань діяльнісного етапу, було створення коміксів. Комікси застосовувалися як художній твір, у якому малюнок і текст передавали сутність авторської думки дитини. Комікси

були різними: у вигляді набору картинок із текстами, у вигляді чорно-білих картинок, картинок-домальовок, картинок для порівняння. Усі картинки ілюстрували певну споживчу проблему. Використання коміксів було вдалим способом занурити дітей у сутність проблем споживчих явищ і знайти варіант її розв'язання. Навчання дітей малюванню коміксів зайняло небагато часу. Паралельно вихователі навчили дітей пояснювати дії коміксів, обмірковувати їх та пропонувати свої вирішення споживчих ситуацій. Використання коміксів було не тільки корисним для дітей, а й надало можливість підготувати їх до наступних форм роботи діяльнісного етапу.

Для формування усвідомленого розуміння зв'язків між задоволенням потреб людини і наявністю відповідних товарів і послуг як результату праці людей різних професій було організовано мобільне розвивальне середовище «Парк професій». Для навчання дітей участі у спільній праці з іншими дітьми і дорослими для задоволення особистих і групових потреб розроблено низку сценаріїв ігрової діяльності. Прогнозовані результати ігрової діяльності дозволили розвивати не тільки необхідні навички виконання ігрових дій, опанування різних ролей згідно з професіями. Участь в ігровій діяльності дозволила надати дітям дійсного досвіду культури споживання.

Рефлексивно-презентаційний етап був спрямований на презентацію й усвідомлення результатів виховання основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку. Проведені на цьому етапі форми роботи мали характер спільної діяльності закладу дошкільної освіти, батьків і дітей. Серед найбільш впливових представлених презентація міні-музею, тематичні дні, педагогічні ситуації-провокації.

Також у дослідженні застосовано специфічний вид педагогічних ситуацій – ситуації-провокації, які, на наш погляд, мають великий розвивальний потенціал для виховання основ культури споживання. У широкому розумінні поняття «провокація» тлумачиться як дія або низка дій із метою викликати у відповідь дію / бездіяльність того, кого провокують, зазвичай із метою штучного створення важких обставин або наслідків для того, кого провокують [10].

Розроблена модель і методика роботи з дітьми старшого дошкільного віку з виховання основ культури споживання слугувала інструментом перетворення як змісту роботи, так і середовища закладу дошкільної освіти в новому контексті, основами якого є: оновлені педагогічні умови, відповідні умовам організаційно-педагогічні форми і взаємодія на рівні «дитина-дитина», «дитина-дорослий»; етапи реалізації роботи, а також система оцінювання змін. Практична реалізація експериментальної методики вможливило наявність організаційних змін в освітньому процесі.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми виховання основ культури споживання в дітей старшого дошкільного віку. Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо в розробленні єдиної програми і методичного забезпечення до неї з урахуванням принципу наступності у вихованні основ культури споживання дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку.

Список використаної літератури

1. Аматыєва Е. П. К проблеме формирования культуры потребления у детей старшего дошкольного возраста [Электронный ресурс] / Елена Петровна Аматыєва, Сабина Айдиновна Иванчук // Современные проблемы науки и образования. – Электрон. журн. – 2014. – № 6. – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/120-15372>.
2. Григоренко Г. Дошкільник у світі економіки / Г. І. Григоренко, Р. П. Жадан. – Харків : Ранок, 2016. – 160 с.
3. Лелюк Ю. М. Сучасні проблеми дошкільної економічної освіти в Україні : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. [«Економічна освіта : проблеми і перспективи»]. – Черкаси, 2001. – С. 63–66.
4. Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності : монографія / за заг. ред А. М. Богущ. – Одеса : Букаєв В. В., 2013. – С. 197–224.

5. Сазонова А. В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: [спец.] 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / А. В. Сазонова. – Одеса, 2007. – 20 с.
6. Взаємодія ДНЗ та сім'ї / уклад. О. А. Рудік, І. М. Молодушкіна. – Харків: Основа, 2013. – 222 с. – (Дошкільний навчальний заклад. Вихователю).
7. Акоюн Л. Співробітництво, партнерство, довіра: сучасний погляд на взаємодію педагогів і батьків / Лариса Акоюн, Лариса Погорелова // Дошкільне виховання. – 2013. – № 1. – С. 26–28.
8. Лесик В. Проектна технологія як новий формат взаємодії з батьками / В. Лесик, О. Тесленко // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2014. – № 7. – С. 48–53.
9. Ільченко Т. Розширюємо можливості спілкування з батьками: електронні засоби інформування / Тамара Ільченко // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 3. – С. 20–24.
10. Демченко О. П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи: монографія / Олена Петрівна Демченко. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. – 416 с.

References

1. Amateva, E. P., & Ivanchuk, S. A. (2014). To the problem of forming a culture of consumption in children of senior preschool age. *Sovremennye problemy nauky y obrazovaniya (Modern problems of science and education)*, 6. Retrieved from <http://www.science-education.ru/120-15372> [in Russ.]
2. Hryhorenko, H., & Zhadan, R. (2016). *Preschooler in the world of economics*. Kharkiv: Ranok [in Ukr.]
3. Leliuk, Yu. M. (2001). *Modern problems of preschool economic education in Ukraine: materials II International science-practice conf. «Economic education: challenges and perspectives»*, pp. 63–66. Cherkasy, Ukraine [in Ukr.]
4. Bohush, A. M. (Eds.). (2013). *Development of the personality of a child of preschool age in different kinds of activities: monograph*. Odessa: Bukaiev V. V. [in Ukr.]
5. Sazonova, A. V. (2007). *Formation of the primary economic experience of senior preschool children in gaming activities*. Odessa [in Ukr.]
6. Rudik, O. A., & Molodushkina, I. M. (Eds.). (2013). *Interaction of DHS and family*. Kharkiv: Osnova [in Ukr.]
7. Akopian, L., & Pohorielova, L. (2013). Cooperation, partnership, trust: a modern view of the interaction of teachers and parents. *Doshkilne vykhovannia (Preschool education)*, 1, 26–28 [in Ukr.]
8. Lesyk, V., & Teslenko, O. (2014). Project technology as a new format for interaction with parents. *Vykhovatel-metodyst doshkilnogo zakladu (The teacher-methodist of a preschool institution)*, 7, 48–53 [in Ukr.]
9. Ilchenko, T. (2012). Expand the possibilities of communication with parents: electronic media. *Vykhovatel-metodyst doshkilnogo zakladu (The teacher-methodist of the preschool institution)*, 3, 20–24 [in Ukr.]
10. Demchenko, O. P. (2014). *Educational situations in the personally oriented space of elementary school: monograph*. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukr.]

Abstract. Amatieva O. P., Ivanchuk S. A. Model of education of the basics of the culture of consumption in children of the senior preschool age.

Introduction. Modern integration processes associated with the entry of Ukraine into the European space are oriented towards changing the quality of life of every citizen of the country. State policy guarantees the effective functioning of the legal field, in particular the realization and awareness of consumer rights as one of the indicators of the quality of life of a person. In this regard, the task of developing consumer education at all levels of the educational process becomes urgent. Particular attention needs to be given to the development of the bases of the culture of consumption in preschool children, as well as rational economic thinking and rational economic behavior.

Purpose. Theoretically substantiate and experimentally verify the pedagogical conditions of education of the bases of the culture of consumption in children of the senior preschool age.

Methods. Theoretical – analysis (historical-pedagogical, theoretical, comparative) of philosophical, psychological, socio-pedagogical literature for definition of purpose, tasks, object, subject, research hypothesis, substantiation of its theoretical foundations, definition of the conceptual apparatus, determination of the state of the developed theory consumption culture, refinement of its essence, functions; empirical – observation, interviewing children, conversation, study documentation used to determine the levels of education of the bases of the culture of consumption in children of senior preschool age; pedagogical experiment – to check the effectiveness of the model and experimental methods of raising the bases of the culture of consumption in children of the senior preschool age; mathematical – quantitative and qualitative analysis and interpretation of the obtained results, methods of mathematical statistics.

Results. The model and experimental methodology of raising the bases of the culture of consumption in children of the senior preschool age, which contains the purpose, stages of education

of the investigated phenomenon (informative-motivational, cognitive, activity, reflexive-presentation), components, criteria, pedagogical conditions, forms, is developed, scientifically substantiated and tested. and the methods of their implementation and the result.

Originality. *For the first time, pedagogical conditions of education of children of the senior preschool age were determined and substantiated; the essence and structure of the phenomenon «education of the basics of the culture of consumption in children of the senior preschool age»; structural components (motivational, cognitive, activity-behavioral) and criteria (inductive, knowledgeable, productive-reflexive) of parenting of the culture of consumption with corresponding indicators were revealed; the level of education of the bases of the culture of consumption among the children of the senior preschool age (high, sufficient, satisfactory, initial) is characterized; the model of education of children of the senior preschool age is developed the bases of the culture of consumption (information-motivational, cognitive, activity, reflexive-presentation stages; the concept of «economic education of children of the senior preschool age», «culture of consumption» is specified; further development of the method of economic education of children of the senior preschool age.*

Conclusion. *The study does not exhaust all aspects of the problem of raising the bases of the culture of consumption in children of the senior preschool age. The prospect of further scientific research we see in the development of a unified program and methodical provision to it, taking into account the principle of continuity in the education of the bases of the culture of consumption of children of the senior preschool and junior school age.*

Key words: *children of preschool age; economic education; bases of culture of consumption; model; pedagogical conditions; subject-development environment; concept of sustainable development; technology of empowerment.*

*Одержано редакцією 12.04.2017
Прийнято до публікації 19.04.2017*

УДК 373.3.064.2:373.3.011.3(045)

АТРОЩЕНКО Тетяна Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки дошкільної та початкової освіти,
Мукачівський державний університет,
Україна
e-mail: tatiyana34@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З РОМСЬКИМИ ДІТЬМИ

Анотація. *Подано статистичні дані, які розкривають різноаспектні проблеми циганського населення Закарпатської області та зумовлюють особливості освітньої роботи з дітьми-ромами молодшого шкільного віку. Представлено стан даної проблеми у двох школах м. Мукачево, де навчається найбільша кількість дітей ромської національності. Визначено чинники, які спричинюють недостатню готовність учителів початкової ланки до роботи з дітьми ромської національності.*

Ключові слова: *діалог культур; діти ромської національності; етноменталітет; етносоціальне та етнокультурне життя; міжетнічна толерантність; розвиток культури міжнаціонального спілкування; учитель початкової школи; ціннісні орієнтації.*

Постановка проблеми. *Серед етнічної багатоманітності Закарпаття яскраво виділяється ромська (циганська) етнічна група, умови проживання, етноментальна специфіка, ціннісні орієнтації якої все більше цікавлять сучасних дослідників. Складні*